

érzelmi vagy drámai rész gazdagítja. Ezek közül emberábrázolásánál fogva legemlékezetesebb: Anna búcsúja a tábornótól, Salzburgtól, tüdőbajos barátnőjétől, apjával való beszélgetése, az öreg nyugdíjazott rajztanárral történt óravégi megindító találkozása, vacsorája az újjazdag asztaloséknál, Róza vallomása és utolsó jelenete Péterrel, mely sorsára is döntő befolyással lesz.

A Vajdaság életéből vett és társadalmi átalakulásunk kezdetére eső regény első hosszabblevegzetű írása Herczegnek, s magasszínvonalú művészetével komoly értéke irodalmunknak. Méltoan sorakozik szépirodalmi, társadalomrajzoló és kritikai művei mellé.

ALBERT THIBAUDET:

GONDOLATOK A REGÉNYRŐL
Prosveta kiadás, Belgrád, 1955

Ebben a könyvecskében Thibaudet hét esszéjét kaptuk a regényről. Jókora jöttek ezek az írások, mert a regény fejlődése szükségessé tette, hogy néhány kérdést tisztázzunk, a modern regény művészi problémáiról pedig nem beszélhetünk anélkül, hogy tekintetbe ne vegyük a nagy francia író és kritikus véleményét. Igaz, hogy Thibaudet írásai a XIX. század és XX. század első három évtizedének regényeivel foglalkoznak, a mai regény azonban kétségtelenül abban az időben gyökerezik, művészi koncepciójának ősei Flaubert-től és George Eliottól Proustig és Gide-ig, épp azok a regényírók, akikről Thibaudet ír.

Thibaudet minden egyes írása szenvedélyes, de mérték tartó ember műve. Önmagával és másokkal vitatkozva, Thibaudet nem épít fel rendszert, hanem adott alkalommal mondja el véleményét a regényről. Szellemes esszéiben rengeteg irodalmi adatot, utalást, jellemzést halmoz fel, s ennek alapján szintetizál. Nincs szükségünk arra, hogy akármelyik nézetét elfogadjuk, de legtöbb megállapítása vonatkozik a regény

mai fejlődésére is, s hogy megismerjük véleményét, íme mit mond, például a regényírás alapvető feladatairól: „A zseniális regényíró azt eleveníti fel, ami lehetséges, s nem azt, ami való.” Ez minden modern regény legfontosabb elve. A regénynek szerkezetéről ezt írja: „A regény sajátos esztétikája... a laza szerkezet, idő és tér esztétikája.” Itt találjuk korunk regényének magvát.

Nemcsak a regénnyel, a regény problémáival foglalkozik Thibaudet, hanem az olvasóval is, avval, hogyan fogadják az olvasók a regényeket. Egy egész esszét szentel a szenvedélyes regényolvasónak. Ebben találjuk a következő, lényeges megállapítását: „Regényt olvasni... annyit jelent, mint eljutni a megismeréshez és ítélethez önmagunkról.” A klasszikus és a modern regény is, külön-külön utakon csakis ezt a célt szolgálhatja. Az olvasók ilyenkor „...a társadalmi fejlődés lényegébe hatolnak, testüket és vérüket adják azoknak az elképzelt személynékeknek, amelyeket a regényíró teremtet...”

Iven általánosérvényű, mélyen esztétikai megállapításaival járult hozzá Thibaudet a modern regény elméletének kialakulásához. Ezért fontos a mi számunkra is válogatott esszéinek belgrádi kiadása abban az időben, amikor az új jugoszláv regényirodalom, gazdag európai hagyományokra támaszkodva, új eszközöket keres napjaink, életünk igazságának kifejezéséhez.

TOMÁN László

Amulett — Primitív népek költészete. Válogatták és fordították: Zvonimir Golob, Irena Vrkljan és Zvonimir Bajszićs. NOLIT-kiadás, Belgrád.

Primitív népek! A mi „művelt”, „civilizált” szellemünk még nem talált megfelelő kifejezést azoknak a népeknek megjelölésére, amelvek leginkább a „művelt” és „civilizált” népek gyarmatosító törekvései miatt maradtak

egy ősi, szűz állapotban; az idő azonban magával hozza a fogalmak tisztázását, s mi beláthatjuk, hogy ezek a „primitív” népek, ha anyagiakban nem is, de szellemükben milyen magas fokon állnak, hova jutottak a maguk zárkózottságában, elmaradottságában, mennyire emberek, mennyire — költők!

A keletafrikai Tonga Rongától, a nyugatamerikai Teván, szibériai eszkimókon át Polinéziáig és Szumatráig él egy költészet, amely számunkra lehet titokzatos, exotikus, de nem lehet távoli és érthetetlen. Olyan közel áll hozzánk emberségében és művészetében, hogy egészen a mienk is, mienk, gyarmatosítóké és felszabadítóké. Ez a költészet konzerválta azt, amit mi a civilizáció fejlődésének szédült ütemében elvesztettünk sok ezer évvel ezelőtt, de benne él az „elfelejtett kontinensek” mai valósága is.

Csodák, varázslatok, imák képviselik itt a multat, és átszövik a jelent is; minden egy létfeltétlen látszó remegésben van, félelem és öröm, bátorság és könnyek között. Az őszinteséget hozza magával ez az ősi költészet szadzadunk képmutatásába, egy egészséges emberi állásfoglalást a betegség és szkepszis idejébe.

Minden egyes verset érdemes volna végigelemezni, hogy meglássuk: itt érvényesül teljes egészében a szó költői értéke jelentésében és muzsikájában. Ügylátszik a primitív népek költészetének nem volt romantikus korszaka: ősi, mitológikus elemek egyesülnek a modern költői kifejezés eszközeivel; ez az, amit a mi korszerű európai művészi szemléletünk legjobban értékel mai, európai, modern költészetünkben, — s akkor jönnek ezek a középausztráliai és hottentotta és kameruni költők egy olyan költészettel, amely évezredek tiszta érzését és szavát őrzi, jönnek a szudániak, kannibálok, tévák, mikronéziaiak és ki tudja kik, honnan, de megszégyenítenek bennünket, európai, modern, művelt moderneket. Vagy ebben a találkozásban válik igazsággá, ölt testet az általános emberi, belőlünk és belőlünk?

Szeretném elmondani az egyszerűség dicséretét, helyette egy keletafrikai versből idézek:

„Ami sír — az a szív,
a könnyek csak árnyék.”

Szeretném elmondani az erő dicséretét, de csak egy ngere-kannibál dalt írok ide:

„Őneki 39 asszonya van,
nyakuk olyan, mint a zsiráfé,
mellük tele van tejjel.
Ő a legnagyobb bivaly a dzsungelben,
ő az elefántok rettegése,
ő asszonyainak a boldogsága,
mert az ő szava a legerősebb.”

Ha a gyűlöletről beszélnék, egy baronga dalt kellene elmondanom:

„A kukorica, melyet esztek, ember-
szemek.
Kupáitok — valakinek a koponyája!
A manioka gyökerei, igen, azok
embercsontok!
Burgonyátok — ember ujjai!”

Írónia? A szibériai teleuták így énekelnek:

„Én, én nyulacska vagyok!
Mije van a bolondos embernek?
Értelme, amely nyugtalanítja!”

Varázslatokat mormolnék, mondanék, mondanám magamban azokat a távoli, furcsa, gyönyörű, muzsikáló szavakat: Aisatu, Nkdu, Kvajvaja, Kaiuku, Tangiteruru, Vhareporutu, Vavaruzsu, Koukon és mennyit még? Ezer és ezer kilométer messzeségből hangzanak felénk, s mégis oly közeliek, mint a mi teljesületlen vágyaink és eltemetett szavaink.

Tomán László